

HUOMAUTUS

Tässä tiedostossa olevat kopiot oppikirjan sivuista on tarkoitettu käytettäväksi tukimateriaalina Soppi – suomeksi oppimassa -sivustolla.

Kaikenlainen levittäminen ja kopiointi muuhun kuin edellä mainittuun tarkoitukseen on kielletty.

<http://virtuaaliyliopisto.jyu.fi/soppi/>

Historian Tuulet 7–8

Tekijät: Harri Rinta-Aho, Marjaana Niemi, Päivi Siltala-Keinänen ja Olli Lehtonen.

Kuvat:

- Hämeenlinnan kaupungin historiallinen museo 32 (valok. Enok Rytönen)
- Lehtikuva 36 edessä (valok. Timo Hoivanen) © Kuvasto ja takana (valok. Anna-Kristina Ötengren)
- Otavan kuva-arkisto 37
- Suomen elokuva-arkisto 35
- Toimituskuva/Matti Ruotsalainen 33 alh.
- Yleisradion valokuva-arkisto 34

Copyright © Harri Rinta-Aho, Marjaana Niemi, Päivi Siltala-Keinänen, Olli Lehtonen ja Kustannusosakeyhtiö Otava 2006.

Käytetty oikeudenhaltijain luvalla.

5 • ELÄMÄÄ SÄÄTY-YHTEISKUNNASSA

Maaseudun herrasväki

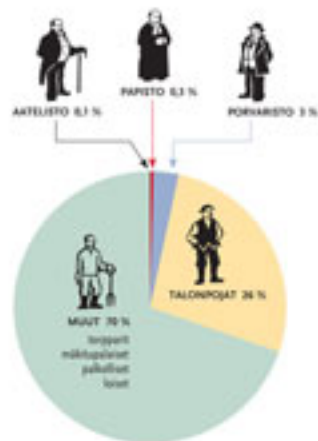
Autonomian alkuaan Suomi oli maatalousyhteiskunta: suurin osa väestöstä asui maaseudulla ja sai elantonsa maa- ja metsätaloudesta. Ihmisten elämään vaikuttivat kuitenkin ratkaisevasti se, syntyivätkö he aatelis-, pappis-, porvaris- tai talonpoikaissäätyn vai jäisivätkö he kokonaan säätyjen ulkopuolelle. Ihmisen asema ei yleensä muuttunut elämän aika-

na, koska poika jatkoi isänsä ammattia ja aviopuoliso piti etusi omasta säädystä.

Kartanoissa asuvat ruotsinkieliset aateliset maadostivat säätyjen ylimmän luokan. Perinteellisen aatelinarvon saanut herra saattoi olla korkea virkamies tai upseeri, joka vain kesäisin oleskeli tilillaan; kartanoa viljeli palkattu työntekijöitä eli pehtoori. Varakkaimpien aatelinrouvien päivät kuuluivat etupäässä salongissa koroispeleiden tai pianon-

Suomalaisten jakaantuminen eri säätyihin 1890

soiton parissa – talouspöydästä ja lasterikasvatuksesta huolehtivat piitit ja kotiopettajattaret. Vaihdelua arkeen toivat herrasväen kutsut, joissa syötiin hopeahaarukoilla herkuja ja juotiin posliinikuppeista kahvia.

Pitäjän herrasväkeen kuuluivat myös yliopistokoulutuksen saaneet pappissäädyin edustajat. Kaik-

ki kirkolliset toiminnot lapsen kastamisesta vainajien siunaamiseen kuuluivat heille. Niiden ohella papit openivät kristinoppia ja kuulustelivat kirkkoilla kyläläisten luteraita. He hoitivat maallisiakin tehtäviä: kirkkoherran johdolla päätettiin pitäjänkokouksissa esimerkiksi teiden rakentamisesta. Pappisto vaikutti tarkasti myös seurakuntalaisten siveyttyä ja vaati, että hyviä tapoja noudatettiin. Rikkeestä kiinni jäänyt saatettiin hukata jalkapuhurin kirkon eteiseen jumalanpalveluksen ajaksi. Häpeärangaistus oli tehokas tapa ylläpitää kirkkokuria. Kaikki kävivät kirkossa, koska jumalanpalveluksista ei uskallettu jäädä pois ja saarnan lisäksi ihmiset kuuluivat niissä pitäjän koskevat tärkeät tiedotukset.

Talonpoijilla oli oikeus polttaa viinaa kotona aina vuoteen 1866 saakka. Rumus väkijoumien käyttö aiheutti paljon ongelmia perheissä. Juopottelusta saattoi joutua jopa istumaan jalkapuhuriin. Kuvassa viinapannu sika-luvulta.

Säätyläiset söivät säleissä soivilla pöydillä, pehmustetuilla tuoleilla, peileillä ja sukulaisten muotokuvilla. Kuvassa on Hällön Wuorlan kartanon yläkerran sali, jonka kalustus on myöhäsempiretyä.

Sukutilojen talonpojat

Maaseudun suurin sääty olivat maata omistavat **talonpojat**, jotka viljelivät sukutilojaan ja hoitivat pitiäjän yhteisiä asioita. Talollisen arki oli täynnä työtä. Aamulla kokenutlaidun aikaan isäntä puki sarkavaatteet ylleen ja lähti reingin kanssa peho- tai metsätöihin. Piäät suurtasivat askelensa ensimmäiseksi aamalla kohoti navettaa. Pirtissä emäntä saattoi kehritä rukki suristen lankaa oman pellon pellavasta tai lampaiden villasta. Etenkin omavaraisuudessa, jossa kaikki tarvittava tehtiin kotona: kankaat kudottiin, vaatteet ommeltiin ja ruoka valmistettiin oman pellon ja navetan antimista. Ilalla isäntä veisteli päreän valossa puusta astiat ja huonekalut.

Talonpojat ajoivat kärryillään kaupunkiin muutamana kerran vuodessa. Maaseudulla ei ollut kauppaita, joten kaupungin puolesta tai torilta piti hankkia välttämättömät ostotarvikkeet, joita kotona ei voitu valmistaa. Ostaminen oli usein vaihtokauppaa: tarvittava suolastikki tai sokeripussi saatettiin maksaa kotona kiertävällä voilla.

Pirttien kalustukseen kuuluivat suuri, pöytä ja pöytäperäkkeen lisäksi yleensä rukkii ja lehto. Ikkunaverhoja ja mattoja ei käytetty. Ihmiset saattoivat asua saman katon alla kotieläinten kanssa. Ferdinand von Wrightin maalaus Savolainpirtti vuodelta 1849.

Torpparit ja tilattomat

Torpparit ja tilattomat eivät kuuluneet mihinkään säätyyn. He toimivat säätyihin kuuluvien palkollisina ja mautilojen työntekijöinä.

Torpparit viljelivät talonpojilta tai kartanonherroilta vuokraamaansa maata, jonka he olivat usein itse raivanneet pelloiksi. Torppasta ja pellonraivauksesta maksettiin omistajalle vuokraa joko suullisesti tai kirjallisesti tehdyn vuokrasopimuksen mukaan. Vuokranmaksuksi tehtiin isänsän tilalla päivittäin eli takovärkkää esimerkiksi kaksi päivää viikossa ja annettiin sovittu määrä luonnosnormeista, kuten vettä tai puuhikoita. Työpäivät venyivät usein pitkiksi, kun takovärkköpäivän jälkeen piti vielä omatkin pellot hoitaa – sanottiin, että ”kuu on torpparin suurin

Tytöt pesivät pyykkiä joen rannassa. Koska pyykkipesu oli talvisin hankalaa, peltiin suurin osa vaatteista vasta kesällä. Eero Järvelin maalaukset Pyykkiranta vuodelta 1889.

1800-luvun aikana alkoi savupiipun tilalle vähäisen tulla torppia, joissa oli savupiippu. Kuvan torppa on Lopella 1900-luvun alusta. Onko kotiseudullasi vanhoja talonpoikaistorppia?

ko". Torpan vaatimaton elämä näkyi ruokapöydissäkin: ateriat syötiin yleensä yhteisestä astiasta pöytäkalilla ja puukolla.

Kylän laidassa asuivat mäkitupalaiset, jotka elantonsa hankkimiseksi tekivät taloissa maan töitä. Vuokran pienestä tavastaan ja perunamaastaan he maksoivat taksvärkkisillä. Palvelusväkeen kuuluivat piilat ja rengit asuivat isäntäperheen tuovissa. Vuodeksi kerrallaan solmitusta työsuhteesta eli pestistä he saivat palkaksi asunnon, ruoan ja vaatteet, joskus rahaakin. Maaseudun suurinta köyhälistöä olivat loiset, jotka omistivat vain yllään olevat vaatteet. He asuivat talollisten nurkissa ja tekivät pököttöitä, kuten halkojen hakkausta. Torpparit ja tilattomat eivät ikinä pystyneet parantamaan huonoja olojaan, koska heillä ei ollut edustajia valtiopöydissä.

Kaupunkien porvarit

Alle seitsemän prosenttia suomalaisista asui kaupungeissa 1800-luvun alussa. Kaupunkeja oli vähän, ja niiden asukasluku jäi muutamien tuhansien. Maaseuturuus leimasi pääkaupunkiä Helsinkiäkin, mutta erityisesti pieniä kaupunkeja: monen ta-

Kansan vaatetuksessa käytettiin kotitekoisia koristenauhoja esimerkiksi sukkanauhoina ja miesten housuvärvinä. Herrasväen muotipuvuissa ei vastaavanlaisia koristenauhoja ollut. Juho Rissanen maalasi Nauhankutsujatar vuodelta 1908.

lon piharakennuksessa ammutti lehmä ja siat saattoivat juoksella kadulla. Keskustassa sijainnevan torin ympärillä oli raatihuone ja varakkaimpien porvareiden talot. Vierakkään rakennettujen matalien puustalojen edustalla kuljivat kapeat kadat.

Kauppiinat ja enemmistö käsityöllänsä asui kaupungeissa. Maaseudulla ei ollut kauppiaita, koska pöydin sai perustaa vain kaupunkiin. Porvarisäätyyn kuuluvilla kauppiailta ja käsityöllänsä oli oikeus valita kaupungin asioista päättävät raatimiehet raastamarkkocokoseen. Sen sijaan maalaiskylissä ammattiaan harjoittavilla sustareilla tai sepillä ei ollut porvarioikeuksia.

1800-luvun alussa tulipalo oli kaupunkilaisten jatkuvaa pelon aihe. Vierekkään rakennetut puustalot oli katettu helposti syttyville pärrillä ja tervalla laudoilla. Kuvassa Oulun kaupunki palaa vuonna 1822. Tulipalossa sai viisi ihmistä surmansa ja 3000 asukasta joutui kodittomiksi. Jacob Wallin maalari vuodelta 1822.

Mestariamatkinnon suorittaneet käsityölläiset palvelivat monipuolisesti asiakkaitaan. Tarvittaessa riittävästi ompeli puvun jalat ristissä pöydän päällä istuen, sustari neuloi pikalangalla nahkakengit ja tinaseppi tinasi kamlat. Leipuri myi vehnänse ulaisiksi kotiin jääneille.

TEHTÄVIÄ

- Mitä seuraavat sanat tarkoittavat?
 - omavaraintalous
 - taksvärkki
 - torppari
 - mäkitupalainen
 - loinen
 - porvari?
- Miksi torpparit ja tilattomat eivät pystyneet parantamaan olojaan 1800-luvulla?
- Miksi papit olivat 1800-luvun alun maalaiskylissä tärkeissä asemassa?
- Ota selvää omasta suustasi. Minkä ammatin harjoittajia esivanhempasi olivat? Kuuluvatko he johonkin säätyyn vai jäivätkö he säätyjen ulkopuolelle?

5 • ELÄMÄÄ SÄÄTY-YHTEISKUNNASSA

Maaseudun herrasväki

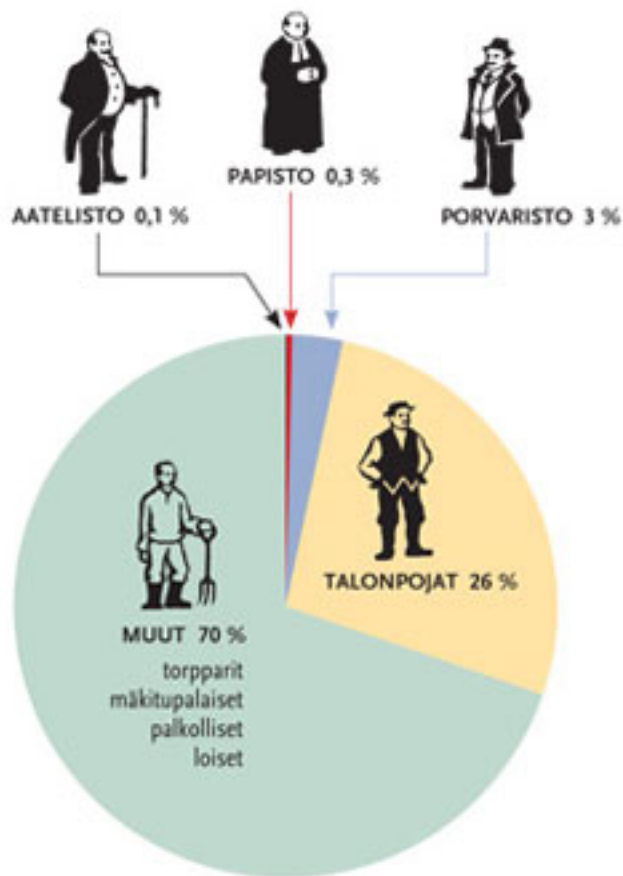
Autonomian alkuaian Suomi oli maatalousyhteiskunta: suurin osa väestöstä asui maaseudulla ja sai elantonsa maa- ja metsätaloudesta. Ihmisten elämään vaikutti kuitenkin ratkaisevasti se, syntyivätkö he aatelis-, pappis-, porvaris- tai talonpoikaissäättyyn vai jäivät he kokonaan säätyjen ulkopuolelle. Ihmisen asema ei yleensä muuttunut elämän aika-

na, koska poika jatkoi isänsä ammattia ja aviopuoliso piti etsiä omasta säädystä.

Kartanoissa asuvat ruotsinkieliset aatelliset muodostivat säätyjen ylimmän luokan. Perinnöllisen aatelisarvon saanut herra saattoi olla korkea virkamies tai upseeri, joka vain kesäisin oleskeli tilallaan; kartanoa viljeli palkattu työnjohtaja eli pehtoori. Varakkaimpien aatellisrouvien päivät kuluivat etupäässä salongissa koruompeleiden tai pianon-

Suomalaisten jakaantuminen eri säätyihin 1890

soiton parissa – taloudenpidosta ja lastenkasvatuksesta huolehtivat piit ja kotiopettajattaret. Vaihtelua arkeen toivat herrasväen kutsut, joissa syötiin hopeahaarukoilla herkkuja ja juotiin posliinikuppeista kahvia.

Pitäjän herrasväkeen kuuluivat myös yliopistokoulutuksen saaneet pappissäädyn edustajat. Kaik-

ki kirkolliset toimitukset lapsen kastamisesta vainajien siunaamiseen kuuluivat heille. Niiden ohella papit opettivat kristinoppia ja kuulustelivat kinkereillä kyläläisten lukutaitoa. He hoitivat maallisiakin tehtäviä: kirkkoherran johdolla päätettiin pitäjänkokouksissa esimerkiksi teiden rakentamisesta. Papisto valvoi tarkasti myös seurakuntalaisten siveyttä ja vaati, että hyviä tapoja noudatettiin. Rikkeestä kiinni jäänyt saatettiin lukita jalkapuuhan kirkon eteiseen jumalanpalveluksen ajaksi. Häpeärangaistus oli tehokas tapa ylläpitää kirkkokuria. Kaikki kävivät kirkossa, koska jumalanpalveluksista ei uskallettu jäädä pois ja saarnan lisäksi ihmiset kuulivat niissä pitäjää koskevat tärkeät tiedotukset.

Talonpojilla oli oikeus polttaa viinaa kotona aina vuoteen 1866 saakka. Runsas väkijuomien käyttö aiheutti paljon ongelmia perheissä. Juopottelusta saattoi joutua jopa istumaan jalkapuuhan. Kuvassa viinapannu 1840-luvulta.

Säätyläiset sisustivat salinsa siroilla pöydillä, pehmustetuilla tuoleilla, peileillä ja sukulaisten muotokuvilla. Kuvassa on Halikon Wiurilan kartanon yläkerran sali, jonka kalustus on myöhäisempiretyyliä.

Sukutilojen talonpojat

Maaseudun suurin sääty olivat maata omistavat **talonpojat**, jotka viljelivät sukutilojaan ja hoitivat pirtin yhteisiä asioita. Talollisen arki oli täynnä työtä. Aamulla kukonlaulun aikaan isäntä puki sarkavaatteet ylleen ja lähti rengin kanssa pelto- tai metsätöihin. Piit suuntasivat askeleensa ensimmäiseksi aamulla kohti navettaa. Pirtissä emäntä saattoi kehrätä rukki suristen lankaa oman pellon pellavasta tai lampaiden villoista. Elettiin omavaraistaloudessa, jossa kaikki tarvittava tehtiin kotona: kankaat kudottiin, vaatteet ommeltiin ja ruoka valmistettiin oman pellon ja navetan antimista. Illalla isäntä veisteli pörrään valossa puusta astiat ja huonekalut.

Talonpojat ajoivat kärryillään kaupunkiin muutamana kerran vuodessa. Maaseudulla ei ollut kaupunkeja, joten kaupungin puolesta tai torilta piti hankkia välttämättömät ostotavarat, joita kotona ei voitu valmistaa. Ostaminen oli usein vaihtokauppaa: tarvittava suolasäkki tai sokeripussi saatettiin maksaa kotona kirnutulla voilla.

Pirttien kalustukseen kuuluivat uunin, pöydän ja pitkien penkkien lisäksi yleensä rukki ja kehto. Ikkunaverhoja ja mattoja ei käytetty. Ihmiset saattoivat asua saman katon alla kotieläinten kanssa. Ferdinand von Wrightin maalaus *Savolaispirtti* vuodelta 1849.

Torpparit ja tilattomat

Torpparit ja tilattomat eivät kuuluneet mihinkään säätyyn. He toimivat säätyihin kuuluvien palkollisina ja maatalojen työntekijöinä.

Torpparit viljelivät talonpojilta tai kartanonherroilta vuokraamaansa maata, jonka he olivat usein itse raivanneet pelloksi. Torpasta ja pellostosta maksettiin omistajalle vuokraa joko suullisesti tai kirjallisesti tehdyn vuokrasopimuksen mukaan. Vuokranmaksuksi tehtiin isännän tilalla päivätöitä eli taksvärkkiä esimerkiksi kaksi päivää viikossa ja annettiin sovittu määrä luonnontuotteita, kuten voita tai puolukoita. Työpäivät venyivät usein pitkiä, kun taksvärkipäivän jälkeen piti vielä omatkin pelot hoitaa – sanottiin, että ”kuu on torpparin aurin-

Tytöt pesevät pyykkiä joen rannassa. Koska pyykinpesu oli talvisin hankalaa, pestiin suurin osa vaatteista vasta kesällä. Eero Järnefeltin maalaus *Pyykkiranta* vuodelta 1889.

1800-luvun aikana alkoi savupirttien tilalle vähitellen tulla torppia, joissa oli savupiippu. Kuvan torppa on Lopelta 1900-luvun alusta. Onko kotiseudullasi vanhoja talonpoikaistaloja?

ko”. Torpan vaatimaton elämä näkyi ruokapöydäsäkin: ateriat syötiin yleensä yhteisestä astiasta puulusikalla ja puukolla.

Kylän laidassa asuivat mäkitupalaiset, jotka elantonsa hankkimiseksi tekivät taloissa maatöitä. Vuokran pienestä tuvastaan ja perunamaastaan he maksoivat taksvärkkitoilla. Palvelusväkeen kuuluvat piit ja rengit asuivat isäntäperheen tuvissa. Vuodeksi kerrallaan solmitusta työsuhteesta eli pestistä he saivat palkaksi asunnon, ruoan ja vaatteet, joskus rahaakin. Maaseudun surkeinta köyhälistöä olivat loiset, jotka omistivat vain yllään olevat vaatteet. He asuivat talollisten nurkissa ja tekivät pikku töitä, kuten halkojen hakkuuta. Torpparit ja tilattomat eivät itse pystyneet parantamaan huonoja olojaan, koska heillä ei ollut edustajia valtiopäivillä.

Kaupunkien porvarit

Alle seitsemän prosenttia suomalaisista asui kaupungeissa 1800-luvun alussa. Kaupunkeja oli vähän, ja niiden asukasluku jäi muutamiin tuhansiin. Maaseutumaisuus leimasi pääkaupunki Helsinkiäkin, mutta erityisesti pieniä kaupunkeja: monen ta-

Kansan vaatetuksessa käytettiin kotitekoisia koristenauhoja esimerkiksi sukkanauhoina ja miesten housunvöinä. Herrasväen muotipuvuissa ei vastaavanlaisia koristenauhoja ollut. Juho Rissanen maalaus *Nauhankutojatar* vuodelta 1908.

lon piharakennuksessa ammui lehmä ja siat saattoivat juoksennella kaduilla. Keskustassa sijaitsevan torin ympärillä oli raatihuone ja varakkaimpien porvareiden talot. Vierekkäin rakennettujen matalien puutalojen edustalla kulkivat kapeat kadut.

Kauppiaat ja enemmistö käsityöläisistä asui kaupungeissa. Maaseudulla ei ollut kauppiaita, koska puodin sai perustaa vain kaupunkiin. Porvarisäätyyn kuuluvilla kauppiailta ja käsityöläisillä oli oikeus valita kaupungin asioista päättävät raatimiehet raastuvankokoukseen. Sen sijaan maalaiskylissä ammattiaan harjoittavilla suutareilla tai sepillä ei ollut porvarisoikeuksia.

1800-luvun alussa tulipalo oli kaupunkilaisten jatkuva pelon aihe. Vierekkäin rakennetut puutalot oli katettu helposti syttyvillä päreillä ja tervatuilla laudoilla. Kuvassa Oulun kaupunki palaa vuonna 1822. Tulipalossa sai viisi ihmistä surmansa ja 3000 asukasta joutui kodittomiksi. Jacob Wallinin akvarelli vuodelta 1822.

Mestarintutkinnon suorittaneet käsityöläiset palvelivat monipuolisesti asiakkaitaan. Tarvittaessa räätäli ompeli puvun jalat ristissä pöydän päällä istuen, suutari neuloi pikilangalla nahkakengät ja tinaseppä tinasi kattilat. Leipuri myi vehnäset tuliaisiksi kotiin jääneille.

TEHTÄVIÄ

1 Mitä seuraavat sanat tarkoittavat:

a omavaraistalous

b taksvärkki

c torppari

d mäkitupalainen

e loinen

f porvari?

2 Miksi torpparit ja tilattomat eivät pystyneet parantamaan olojaan 1800-luvulla?

3 Miksi papit olivat 1800-luvun alun maalaiskylissä tärkeässä asemassa?

4 Ota selvää omasta suvustasi. Minkä ammatin harjoittajia esivanhempasi olivat? Kuuluivatko he johonkin säätyyn vai jäivät he säätyjen ulkopuolelle?

